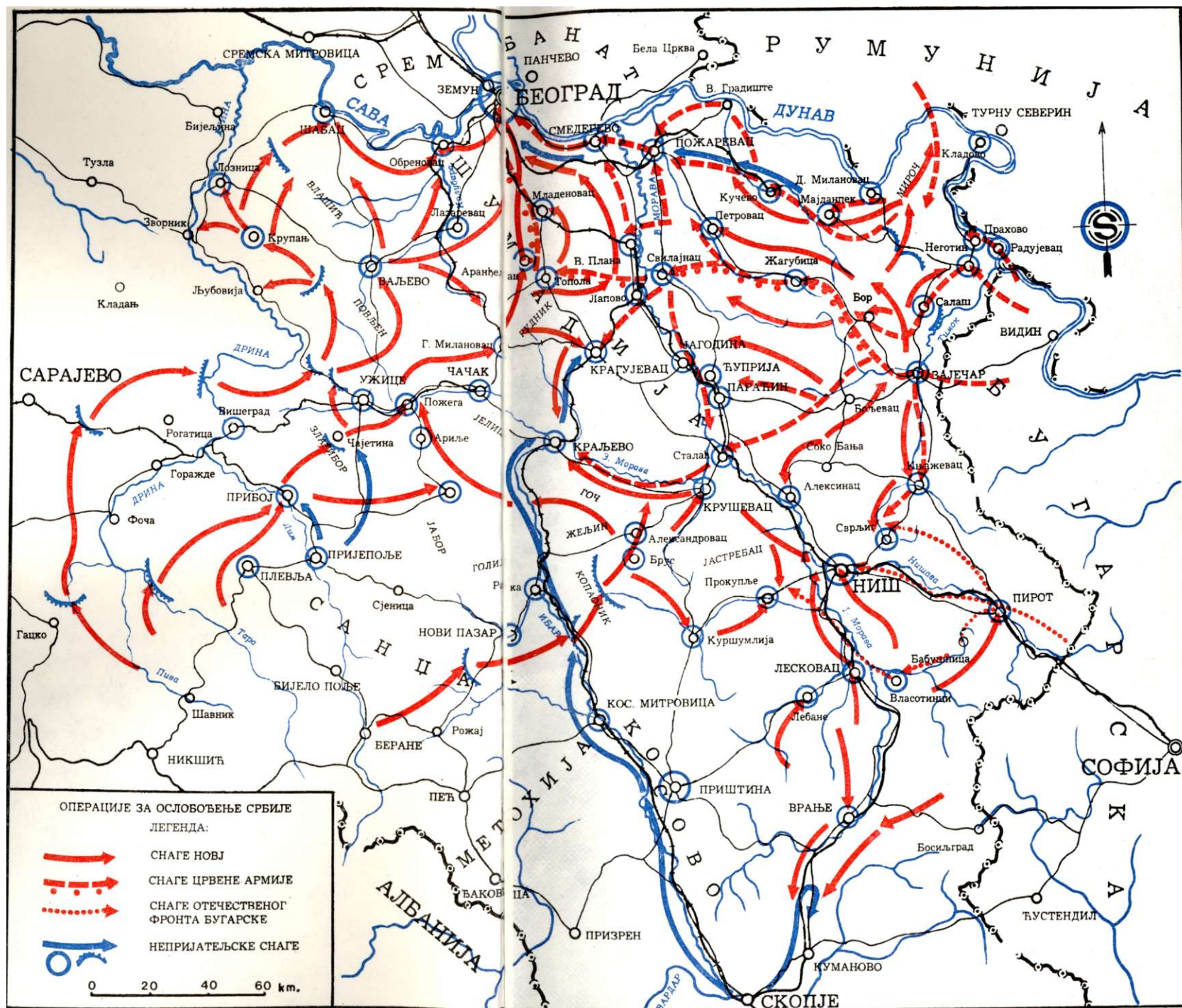
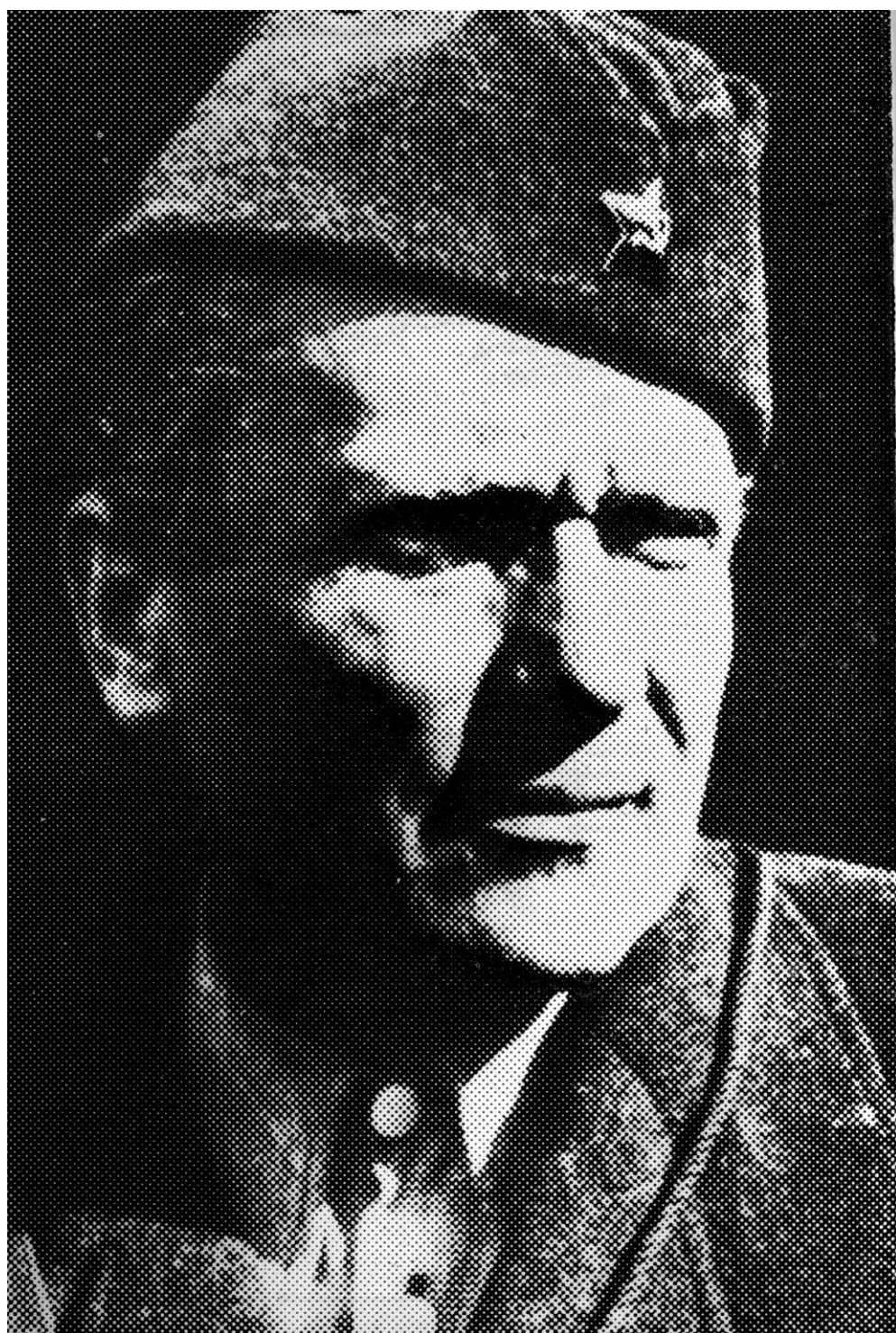

БИТКА ЗА СРБИЈУ

*Петар
Вукић*

К

Пешар Вишњић

БИТКА ЗА СРБИЈУ 1

*Београдска књига
Београд*

БИБЛИОТЕКА ЉУДИ И ДОГАЂАЈИ

ИЗДАВАЧ

»БЕОГРАДСКА КЊИГА«

ЗА ИЗДАВАЧА

МИЛАН ПЕТРОВИЋ, директор

РЕЦЕНЗЕНТИ

ЖИКА РАДОЈЛОВИЋ

Др УРОШ КОСТИЋ

ИЗВРШНИ

УРЕДНИК

ЈЕЛЕНКО БУЧЕВАЦ

ПРЕДГОВОР

Битку за Србију чини циклус операција које су на овом простору у периоду јул—октобар 1944. године извеле јединице Народноослободилачке војске Југославије спроводећи стратегијски план Врховног штаба за коначно ослобођење земље. У завршној етапи ових операција — посљедњих дана септембра и у току октобра — остварено је непосредно борбено садејство са трупама Црвене армије и отечественофронтзовске Бугарске. Ова вишемјесечна офанзивна кампања, посматрана са становишта развитка народноослободилачког рата у цијелини, обиљежила је почетак операција за коначно ослобођење Југославије, односно нову, завршну етапу народноослободилачког рата.

Средином 1944. године Србија је добила изузетан и вишеструки значај. Био је то тренутак када је њен геостратегијски положај у Југославији и на Балкану дошао у центар пажње свих фактора заинтересованих како за коначни исход ратних операција на Балкану и у Подунављу тако и за рјешење проблема посљератног уређења не само у Југославији већ и на Балкану. С обзиром на одлучност Хитлера да одсудно брани Балкан, рачунајући при томе на снажну Групу армија »Е« у Грчкој, за Врховну команду Црвене армије од пресудног је значаја било питање овладавања Србијом прије него Њемачка спроведе мјере за формирање балканског

фронта. Од развитка операција на Балкану зависио је темпо наступања јужног крила Црвене армије кроз Мађарску и Аустрију. За Народноослободилачку војску Југославије ослобођење Србије значило је обезбјеђење оперативно-стратегијске побједе и нових контингента људства и ратних средстава за наношење сљедећих оперативно-стратегијских удараца непријатељу на југословенском ратишту. За њу је то уједно значило и, толико дуго очекивано, успостављање непосредног контакта са Црвеном армијом и њено уклапање под најповољнијим условима у опште напоре снага антихитлеровске коалиције за коначно сламање фашистичке Њемачке. Сем тога, за нову Југославију Србија је добила изузетан значај прије свега зато што су снаге домаће контрареволуције, које су још увијек уживале подршку у државним и друштвено-политичким врховима неких држава антихитлеровске коалиције, заступале тезу да су оружане снаге и политичка упоришта четништва Драже Михаиловића у Србији израз тежње српског народа за обнову монархије и старог друштвено-политичког система. То је био и један од значајних чинилаца инсистирања влада савезничких сила на постизању споразума између краљевске југословенске владе у емиграцији и Националног комитета ослобођења Југославије, а касније и чинилац којим су оне мотивисале свој захтјев за формирање заједничке владе и признање краља Петра II од стране руководства нове Југославије. Стога је овладавање Србијом за народноослободилачки покрет значило уједно и разбијање упоришта контрареволуције, чија стварна снага није била толико у оружаном сили и политичком утицају четништва колико у подршци на коју су поражене снаге југословенске владајуће буржоазије наилазиле код западних савезничких сила.

У почетку операција општи однос снага на југосло-

венском ратишту још увијек је био знатно у корист нацистичке Њемачке: у броју војника приближно 1 :2, а у наоружању и техничкој опремљености још неповољнији. Другим ријечима, Народноослободилачка војска није могла рачунати на побједу у фронталним сударима с њемачким и квислиншким снагама на тлу Србије. Иако је за операције у Србији била концентрирана снажна групација Народноослободилачке војске, она се ни по броју бораца ни у техничком погледу није могла мјерити ни са оним снагама противника које су се у почетку операција налазиле у Србији, а да се и не узима у обзир могућност ојачавања снага од стране њемачке команде. Због тога је Народноослободилачка војска ову битку морала наметнути и водити примјењујући свој дотадашњи метод борбених дејстава. Ријеч је била о примјени маневарских дејстава лаких пјешадијских формација, како би се што прије извршио концентричан упад већим групацијама у дубину Србије и остварио стратегијски циљ — ослобођење Београда. При томе /е централно мјесто заузимао тада већ класични марш-маневар готово идентичан онима из 1942. и 1943. године (продор групе пролетерских бригада с тромеђе Црне Горе, Босне и Херцеговине у западну Босну у љето 1942, противофанзива Главне оперативне групе дивизија Народноослободилачке војске у правцу Неретве, и, даље, кроз Херцеговину и Црну Гору у периоду фебруар—мај 1943. итд.). Далековида процјена ситуације на балканском простору и заиста правовремене и смјеле одлуке да се предузму операције за ослобођење Србије обезбједили су да концентрични продори групација Народноослободилачке војске у дубину Србије израсту у одлучну битку и доведу до коначног рјешења. При томе /е Врховни штаб Народноослободилачке војске рачунао да ће Црвена армија предстојећим наступањем

крупних снага Народноослободилачке војске у Србију, главнина њемачких снага на Балкану нашла се изван војиног простора Србије на који су снаге Народноослободилачке војске и Црвене армије усмјериле тежиште својих операција. Све мјере које су њемачка Врховна команда и њемачки врховни командант Југоистока предузимали после тога биле су израз већ изгубљене иницијативе. Ни на једном од три тежишна правца дејстава Хитлерова Њемачка није била у ситуацији да оствари оно што би осигурало успостављање поменутог фронта: она је и сувише скромним снагама посјела југословенско-бугарску границу да би за дуже вријеме осујетила продор Црвене армије чије су се снаге концентрисале у северозападној Бугарској, њени покушаји да обезбиједи комуникације Скопље—Ниш—Београд у циљу брзог извлачења Групе армија »Е« нијесу доносили резултате, док је сасвим скромним снагама био повјерен задатак да спречавају дубљи продор јединица Народноослободилачке војске кроз Србију, ка Београду и долинама Саве и Велике Мораве.

Тако је друга фаза операција за коначно ослобођење Србије попримила управо онакав карактер какав је желио и предвиђао Врховни штаб. Док су главнину одбрамбених снага у првој фази операција, у току продора у Србију, чиниле њемачке трупе, сада су пред групацијом Народноослободилачке војске која је имала задатак да овлада територијом Србије део главнине одбрамбених снага чиниле јединице које су сарађивале с фашистичким окупаторима — четничке формације Драже Михаиловића. Упркос настојању да се четничке снаге што боље припреме за борбе, што је прије свега изражено у спровођењу опште мобилизације коју је прогласила четничка Врховна команда и у одлуци фашистичке Њемачке да се четници снабдеју оружјем и муницијом,

јединице Народноослободилачке војске су у бојевима на Кopaонику, у Жупи и у Расини, на Златибору и на Јеловој гори разбиле главне четничке снаге и до средине септембра продрле дубоко у Србију, овладавши највећим дијелом њене територије. У тим борбама нанесен је посљедњи одлучни ударац четницима Драже Михаиловића. Они су били значајан фактор у отпору што га је поражена југословенска буржоазија пружала консолидацији нове Југославије и њеном међународном признавању. Брз пораз и растројство главнине четничких снага и цијелокупне четничке организације у Србији показали су да четништво није имало подршке у српском народу и да се одржавало, прије свега, у ослонцу на њемачког окупатора.

Послије разбијања главнине четничких снага, њемачке и преостале квислиншке формације нијесу биле у могућности да спријече продор јединица Народноослободилачке војске кроз западну Србију и Шумадију, у долину Саве и на прилазе Београду. До краја септембра снаге 1. армијске групе Народноослободилачке војске, достигавши линију Аранђеловац—Шабац, биле су спремне да отпочну посљедњу етапу операција предвиђених стратегијским планом Врховног штаба — битку за ослобођење Београда. У исто вријеме у овој фази операција снаге под командом Главног штаба Народноослободилачке војске Београда. У исто вријеме, у овој фази операција ног плана Врховног штаба. Оне су прошириле дејства на цијелу област јужне и источне Србије, да би у првој половини септембра, разбивши основне четничке снаге, своје тежиште усмјериле на најзначајнију комуникацију Скопље—Ниш и у позадину њемачког фронта на /угословенско-бугарској граници, управо у вријеме када се очекивао напад снага 3. украјинског фронта Црвене армије из Бугарске ка долини Велике Мораве и Београду.

•

На тај начин су снаге Народноослободилачке војске, својим операцијама у току септембра, до највећег степена утицале на формирање услова под којима се изводила завршна фаза рјешавајуће битке за Србију. Њемачка Група армија »Е« успјела је да уз највеће напоре ојача Армијску групу »Србија«, али те снаге нијесу битно допринијеле порасту њених борбених ефектива. Првих дана октобра, пред почетак одлучне битке за Београд, све је мање било реалних изгледа да ће она извршити свој основни задатак: успостављање фронта на линији Албанија—Скопље—Ћердап. С обзиром на дејства снага Народноослободилачке војске на комуникацији Ниш—Скопље и с обзиром на предстојећи напад совјетског 3. украјинског фронта, за то више није било времена. Са друге стране, слабости њемачког одбрамбеног фронта на сјеверном дијелу југословенско-бугарске границе, ко/и се на југу ослањао на нишки утврђени рејон, нијесу биле само у релативно скромним снагама које су га посједале и у недостатку времена да се оне солидно организују на отпор већ и у томе што се у непосредној позадини тога фронта нашао 14. корпус Народноослободилачке војске, који је притиском на комуникације у источној Србији доводио у питање снабдијевање и било какав ефикасни маневар снага и средстава по дубини. Далеко иза тог фронта, који /е био намјењен спречавању продора трупа Црвене армије из Бугарске у долину Велике Мораве и, даље, ка Београду, 1. армијска група Народноослободилачке војске /е већ спољној одбрани Београда подилазила с /уга, вршећи уједно све снажнији притисак на комуникацију Београд—Ибарска долина, којом су, уз велике напоре, одбрани Београда, односно Армијској групи »Србија« пристизала појачања из састава Групе армија »Е«. Тако су снаге Народноослободилачке војске својим

дубоким продорима у Србију у претходној фази операција онемогућиле њемачкој команди да формира јединствени фронт одбране Србије, што је пресудно утицало на физиономију дејстава у завршној фази операција. Слабости њемачке одбране пред почетак београдске операције нису биле само у томе што је Армијска група »Србија« остала оперативно раздвојена од Групе армија »Е« већ и у томе што груписање њених снага за одбрану није пружало готово никакве могућности за ефикасан маневар, који би обезбиједио какву-такову солидност и јединство одбрамбеног система. Три тежишта одбране — фронт на југословенско-бугарској граници у долини Тимока, нишки утврђени рејон и непосредна одбрана Београда — били су од самог почетка готово сасвим међусобно оперативно неповезани. То је снагама Народноослободилачке војске и Црвене армије омогућило да почесно туку изоловане њемачке групације. Крајња упорност у одбрани фронта на југословенско-бугарској граници довела је до тога да је најјача њемачка групација била принуђена на повлачење под изузетно неповољним условима и да није била у могућности да испољи знатнији утицај у одсудном тренутку — у вријеме подилажења снага Народноослободилачке војске и Црвене армије Београду и у првој фази борби за град. Каснији напори да се пробије у Београд и ојача његову одбрану завршили су се њеним поразом. У међувремену је била сломљена и одбрана нишког утврђеног рејона.

Припреме и операције за коначно ослобођење Србије представљају доста дуг временски период нашег ослободилачког рата и социјалистичке револуције. У њему се у цјелини и у свакој етапи посебно истицала политичка мудрост и војничка способност врховног команданта Народноослободилачке војске маршала Јосипа

Броза Тита. Он је у веома деликатној спољној и унутрашњој војно-политичкој ситуацији изналазио правовремена и најефикаснија рјешења и одлуке за операције Народноослободилачке војске у Србији у којима су разбијене крупне окупаторске јединице и њихов систем власти и потпуно уништене најјаче и најопасније домаће монархо-контрареволуционарне снаге у земљи.

Неизмјерљива је улога врховног команданта маршала Тита у његовом руковођењу операцијама за коначно ослобођење Србије. Он је у право вријеме осјетио неодложну потребу да лично руководи тим операцијама и да с лица мјеста утиче на њихов ток. Стога, је настојао да се што прије нађе у центру збивања и што ближе изузетно значајном ратишту у овом дијелу Југославије и с тим циљем је пребацио своје командно мјесто са острва Виса у град Крајову, а касније у Вршац.

Почев од припрема тих операција до усмјеравања напора снага Народноослободилачке војске на главне оперативно-стратегијске објекте, нарочито Београд, затим до планирања и организовања садејства са трупама Црвене армије и војске отечественофронтловске Бугарске, маршал Тито је свакодневно и непосредно, према конкретним условима, руководио свим оперативним групама у Србији у тим операцијама. Начела и ставови у директивама, одлукама и наређењима маршала Тита били су идејно и садржајно веома исцрпни, јасно постављени и опредељењени. Он је проналазио најцјелиходнија рјешења за искрсле потребе. Није допуштао да се јединице, које су извршавале један општи стратегијски задатак, задржавају око мање важних успутних циљева већ је стално инсистирао на свестранијем коришћењу постигнутих резултата и маневара за наношење нових удара. Обдарен изванредном способношћу да дугорочно предвиђа друштвена збивања, настојао је да

се битка за Србију у што краћем року и са што мање жртава оконча. На тај начин за народноослободилачки покрет и социјалистичку револуцију требало је задобити, на почетку завршних операција за ослобођење Југославије, изванредно значајну побједу над снагама фашистичких окупатора и домаће контрареволуције.

Продором снага Народноослободилачке војске у Србију и њиховим заједничким операцијама са трупам Црвене армије и отечественофронтовске Бугарске, које су завршене ослобођењем Београда, из основа је измјењен стратегијски положај на југословенском ратишту. Њемачка Врховна команда је била принуђена да свој балкански фронт формира неколико стотина километара западније од првобитно утврђене линије Албанија—Скопље—Ћердап, оријентишући Групу армија »Е« на повлачење много дужим и географски далеко неповољнијим правцима преко Косова, Санџака, Црне Горе и Босне. Утолико ће и борбе снага Народноослободилачке војске у Македонији, на Косову, у Црној Гори и Санџаку у периоду октобар—децембар 1944. године попримити карактер завршних борби за ослобођење свих тих дјелова Југославије. На тај начин, послје ослобођења уже Србије, са Београдом, убрзо је коначно ослобођена цијела источна половина земље, што је омогућило формирање трајне и стабилне основице за даље вођење рата.

Аутор је овом књигом, која представља значајно достигнуће наше историографије, обогатио историју нашег рата и револуције.

Никола Љубичић
генерал армије

РЕЧ АУТОРА

Приликом писања ове књиге, жеља ми је била да заокружено, тачно и објективно изложим и овај део у развоју ослободилачког рата и револуције у Србији. Простор књиге премали је да би се могло описати све што се збило у Србији за време њеног коначног ослобођења од фашистичког окупатора и његових домаћих помагача, да би се аутентично забележили сви детаљи који говоре о великим жртвама ратника слободе — младића и девојака, јачих од сваког невремена, које су само идеали носили из битке у битку, из победе у победу. Чинећи велика дела, они нису били свесни њихове величине, коју ми, тек данас, можемо да оценимо, ставимо на папир и оставимо млађима да се диче прошлошћу свог народа. Збијени друг уз друга, често из школске клупе или са пољанчета, из свих делова земље, збратимљени и предвођени Титом и Партијом, ови ратници и јунаци извојевали су величанствену победу и нашим народима и народностима отворили перспективе да у миру граде бољу сутрашњицу.

Књига *Битка за Србију*, која је више од документа, говори о судбоносним и револуционарним преломима и променама, о вишемесечним тешким борбама јединица Народноослободилачке војске Југославије за коначно ослобођење Србије 1944. године, којима су се у за-

вршној етапи тих операција — последњих дана септембра и у току октобра — придружиле трупе Црвене армије и војска Бугарске отечественофронтоске. Она говори о времену када је смрт вребала одасвуда, о борцима знаним и незнаним, живим и оним што су остали на попришту борбе, што су за слободу дали све и чија су дела светли примери прегалаштва, пожртвованости и јунаштва. На том трновитом путу многи су остали иза строја своје јединице и својим костима обележили њен борбени пут и успехе.

Иако је историја саткана од дела свих бораца, многи од њих полако одлазе у заборав и неће ни овде бити споменути. Остају нам само њихова дела, а трајна успомена припашће најзначајнијима. То је неправедно, јер се битке добијају захваљујући и знаним и незнаним јунацима. Победу односи она страна на којој се нађе више одважних, обично до тада непознатих, који кроз дим са згаришта, кишу метака, експлозије бомби, мина и граната, мирис барута покрећу јединице на нове напоре и јурише. Многе борбе и победе за време народноослободилачког рата саткане су управо од таквих епизода, у којима су на попришту главни хероји били до тада непознати јунаци.

Уколико ова књига, настала после дугог, упорног и мукотрпног рада, отргне од заборава макар и мањи број оних из плејаде неустрашивих који су узидали своје вечито одмориште у темеље слободе и напретка, она ће одговорити својој намени и представљаће драгоцену и трајну вредност која ће сведочити о херојској стази једне младе генерације која је свесно надрастала смрт и сагоревала у натчовечанској борби, одупирући се фашистичкој сили и најезди галопирајућег мрака.

Овом књигом садашње и будуће нараштаје упознајемо са делима и жртвама бораца Народноослободилач-

ке војске Југославије и Црвене армије, чији ће пример бити трајно инспиративно врело многим генерацијама за будућност ослобођеног човека.

На крају, изражавам своју захвалност рецензентима Жики Радојловићу и др Урошу Костићу, који су својим примедбама и сугестијама допринели да овај рад буде квалитетнији.

Аутор

*Књигу посвећујем другарској бор-
беној Другој проleterској бригади,
у којој сам провео најлепше доба
своје младости и преживео најте-
же и најдраматичније дане народ-
ноослободилачког рата и социјали-
стичке револуције.*